

מסכת בכורות

לקט פנינים נבחרים

דף ד עמוד א

למה נקוד על "אהרן" שבחומש הפקודים? - שלא היה באותו מנין של הלויים הראויים לפדות בכורי ישראל כנגדם.

ב-24 מקומות נקראו הכהנים "לויים".

דף ה עמוד א

אמר רבי אלעזר שהלילה נראה לי רבי יוחנן בחלום, וזה סימן שאני אומר דבר טעם בביאור דבריו. [רבי אלעזר היה תלמידו של רבי יוחנן רש"י ד"ה ואפכיתו]

הגמרא מביאה 2 שאלות ששאל קונטרקוס השר את רבן יוחנן בן זכאי ואת התשובות שהוא ענה לו.

300 בכורי הלויים לא נכללו בסך הכללי של 22,000-הלויים שפדו את בכורי ישראל במדבר, כי דיו לבכור שיפקיע קדושת עצמו.

דף ה עמוד ב

הטעמים לכך שהתורה קבעה דין פדיון רק לפטר חמור ולא לכל בהמה טמאה :
(1) גזירת הכתוב היא, (2) כי החמורים סייעו לבני ישראל בשעת יציאתם ממצרים לשאת את הרכוש הגדול.

'שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים'.

רפידים - ר' אליעזר אומר : רפידים שמה, ר' יהושע אומר : שריפו עצמן מדברי תורה.

שטים - ר' אליעזר אומר שטים שמה ר' יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות.

דף ו עמוד ב

שמעון העמסוני הפסיק לדרוש דרשות מהמילה "את" מהרגע שהגיע לפסוק "את ה' אלהיך תירא" ולא ידע מה לרבות ממנו, ואמר "כשם שקיבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל על הפרישה", אך רבי עקיבא דרש מכך לרבות תלמידי חכמים, שיהיה מורא רבך כמורא שמים (רש"י פסחים כב, ב) ומה נעים מה שאמרו רז"ל "את ה' אלוך תירא" לרבות תלמידי חכמים, כי 'תירא' גימטריא 'תלמידי חכמים' והני מילי דסלקי בחשבון חד לרמוז כי אם יש בו תורה גמילות חסדים והוא מכלל תלמידי חכמים אם אין בו יראת שמים לא עשה כלום, דכל הני בעי יראת שמים, כמו שאמרו בפרק במה מדליקין על הפסוק "אמונת עתיד" אי יראת ה' היא אוצרו אין, ואי לא לא, וכתב "מה ה' אלקיך שואל ממך כי אם ליראה וכו'". (ספר חסידים המחבר סעיף ג')

דם נעכר ונעשה חלב -שאשה יולדת אינה רואה דם נדות, והטעם הוא משום שם הנדות נעכר בגוף האשה, וממנו נעשה החלב .
מבואר שהחלב מקורו מדם, ודם אסור באכילה, ואם כן מה שחלב בהמה טהורה מותר באכילה אף על פי שנעשה מדם הוא חידוש .

דף ז עמוד ב

הגמרא מכריעה שמי רגלים של חמור אסורים באכילה .

דבש אפילו שמגיעה מטמא כשר לאכילה

עור הבא כנגד פניו של חמור (כעין שליא שהחמור נולד בו) - מותר באכילה (לא נחשב כחלק מהחמור).

דף ח עמוד א

הדולפינים פרים ורבים כבני אדם (מתעברות מבני אדם) מאי דולפין? בני ים - אדם של ים שהוא מין דג, שחציו צורת אדם וחציו צורת דג.

כל שתשמישו ביום (תרנגול) - יולד ביום, בלילה (עטלף) - יולד בלילה, כל שתשמישו בין ביום בין בלילה (אדם ובעלי חיים הדומים לו) - יולד בין ביום בין בלילה.

הכל משמשי פנים כנגד עורף, חוץ משלשה שמשמשי פנים כנגד פנים, ואלו הן: דג ואדם ונחש (הואיל ודיברה עמהם שכינה), וגמל משמש אחר כנגד אחר.

הגמרא מביאה ברייתא המפרטת את זמן עיבורם של בעלי חיים ושל אילנות שונים.

תרנגולת 21 יום - כאילן לוז

כלב 50 יום - תאינה

חתול 52 יום - תות

חזיר 60 יום - תפוח

שועל וכל מיני שרצים 6 חודשים - תבואה

בנמה דקה טהורה 5 חודשים - גפן

בהמה גסה טמאה 12 עשר חודש - דקל

טהורה 9 חודשים - זית

זאב, ארי, דוב, נמר, ברדלס, פיל, קוף, והקיפוף 3 שנים - בנות שוח

אפעה 70 שנה - חרוב

נחש 7 שנים - לאותו רשע לא מצינו חבר, וי"א מוכססים

הגמרא מבררת את המקור לכך שזמן משך עיבורו של נחש הוא 7 שנים.

דף ח עמוד ב

בעמוד זה מובאת אגדתא "סבי דבי אתונא" הנחשבת לעמוקה ביותר.

אגדתא זו מובאת בסוגייתנו כי היא פותחת בשאלתו של הקיסר לרבי יהושע בן חנניה בנוגע למשך זמן עיבורו של נחש.

דף יג עמוד א

הסיבה מדוע פתח התנא בדיני פטר חמור ואחר כך בדיני בכור בהמה טהורה, משום

1. שחביב לו, מחמת דרשת ר' אלעזר שקדושים בבכורה משום שסייעו את ישראל ביציאתם ממצרים.

2. שדיניו מעטים, והעדיף לסיימם תחילה.

דף יג עמוד ב

דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, והני מילי ישראל מישראל, דקיימו בדיבוריהו - אדם שאמר שיקנה מחברו וחוזר בו, נקרא 'מחוסר אמנה' וחידש התנא שזה רק בישראל שדרכם של ישראל לקיים דבריהם. אבל ישראל מעכו"ם שהם לא עומדים בדיבורם לא חייב הישראל לעמוד בדיבורו.

דין זה מבואר בשו"ע (חושן משפט רד, ז) 'הנושא ונותן בדברים בלבד, הרי זה ראוי לעמוד בדבורו, אף על פי שלא לקח מהדמים כלום, ולא רשם ולא הניח משכון, וכל החוזר בו, בין לוקח ובין מוכר, אף על פי שאינו חייב לקבל 'מי שפרע', הרי זה ממחוסרי אמנה, ואין רוח חכמים נוחה הימנו.

דף טז עמוד א

בודקין שבעין - כתם בעין המצמצם את הראיה. רש"י בפירושו הראשון (לפי אוצר לעזר רש"י) ועוד ביאר שיש לו מום בעפעפים, שנקראים 'דוק' משום שדומים לרקיע מעל העין, ונאמר על הרקיע "הנוטה

כדוק שמים". ומביא מספרי אגודות, שהעין דומה לעולם קטן, העפעפים כנגד הרקיע, התחתון כנגד הארץ, הלבן שמקיף את העין כנגד ים האוקיינוס שסובב את העולם והשחור שבו שהוא עגול דומה לגלגל חמה.

דף יט עמוד ב

כי אזלי רבנן בתר רובא, דוקא ברובא דאיתיה קמן (הנמצא לפנינו ואנו רואין אותו, כגון 9 חניות כשרות ואחת טריפה, שהבשר שנמצא כשר מכח רוב) אבל רובא דליתיה קמן לא אזלי רבנן בתר רובא. בסברת החילוק בין איתא קמן לליתא קמן ביאר החתם סופר (חולין יא) שבליטא קמן אי"ז ידיעה ברורה רק אומדנא היא שהרי יתכן שרוב בהמות שעתה בעולם טריפות אלא שהסברא נותנת שהרוב כשר. ואחרונים אחרים ביארו שרובא דאיתא קמן הינו שהחתיכה המסופקת פירשה מן הרוב אבל בליטא קמן הבהמה שלפנינו לא פרשה מרוב בהמות שבעולם אלא לעצמה עומדת רק שאנו תולין שמסתמא היא כמו רוב הבהמות.

דף כג עמוד ב

משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי - קב ונקי מעט שלא הוזכר אלא במקומות מועטין ומה שאמר נקי, הוא שהלכה כמותו.

דף כד עמוד א

'עד יבא ויורה צדק לכס' כלומר עד שיבוא אליהו ויכריע דינו (רש"י) אבל רבינו גרשום פירש שזה משיח, כי אין בכוחו של אליהו אלא לגלות את המציאות וכגון אבידה שלא נמצאו בעליה אבל פסיקת הלכה חדשה לא תיעשה אלא על ידי המשיח.

דף כה עמוד ב

בבלאי טפשאי משום דיתבי בארעא דחשוכא אמרי שמעתא דמחשכן. בני ארץ ישראל היו חכמים מבני בבל שהרי אורה של ארץ ישראל מחכים והיו הבבליים טפשים לעומתם. ביאר הריטב"א (יומא נ, א) בשם הרמב"ם, שרבי ירמיה לטעמו שאמר (סנהדרין כד, א) במחשכים הושבני זה תלמודה של בבל, שאין טעמי המשניות ברורים לבני בבל כמו לבני ארץ ישראל.

דף כו עמוד א

ותנן בבחירתא - מסכת עדיות שאינה מדברת בנושא מסוים אלא היא קיבוץ של הלכות פסוקות שהיו עליהם עדויות מדורות קודמים כיצד לפסוק בהם.

דף כח עמוד ב

משנה: אמר תודוס הרופא, אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין את האם שלה, בשביל שלא תלד. שהפרות והחזירות שלהם היו יקרות ומשובחות, ורצו שיבואו לקנות רק מהם. (רש"י)

דף ל עמוד א

סתם דרדקי גרו באמגוזי - דרך הילדים להיגרר אחר האגוזים, ואם ימכור אגוזים ימשכו הילדים לבוא איליו.

דף ל עמוד ב

עכו"ם שבא להתגייר, ורוצה לקבל את כל התורה חוץ מדבר אחד, אין מקבלים אותו. רבי יוסי ברבי יהודה אומר, אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים, חומרה אחת מדרבנן, אין מקבלים אותו.

דף לא עמוד א

כל המנויים בברייתא שצריכים קבלה, שחזרו בהם ונהגו לא כפי קבלתם, ר"מ סובר שוב אין מקבלים אותם עולמית.

ר"י סובר אם נהגו בצנעא, אין מקבלים עולמית, כי גונבים דעת הבריות, וגם עכשיו זה רק כאילו שבו מדרכם הרעה. (תו"ס) אבל עם קלקלו בפרהסיא, וכעת חזרו מקבלים אותם. א"ד הפוך, שבצנעא מקבלים כי לא חיללו שם שמים. (רש"י, רבינו גרשום סובר שהיות ולא נתפרסם, עומדים הם עדיין בחזקתן הראשונה) רבי שמעון ורבי יהושע בן קרחה אומרים, בין כך ובין כך מקבלים אותם, שנאמר "שובו בנים שובבים" אמר רבי יצחק איש כפר עכו, אמר רבי יוחנן, הלכה כאותו הזוג. ר"ש וריב"ק.

מאי דכתיב (תהילים סא, ה) "אגורה באהלך עולמים" וכי אפשר לגור בשני עולמות? אלא ביקש דוד המלך מרבונו של עולם, שיאמרו דבר שמועה משמו בעולם הזה. כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. שפתיו נעות, וההנאה הוא שדומה כחי. (רש"י) בילקוט אליעזר (תהילים סא) הביא בשם רבי צבי חריף שפירש על פי זה את הפסוק (קהלת ז, ב) 'כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה', כי המחזיק לומדי תורה מקבל שכר כלומדיה, אך בכל זאת יש יתרון לדעת החכמה, כלומר, לבעל החכמה שזהו החכם בעצמו, כי החכמה תחיה בעליה, דכיון שאומרים דבר תורה בשמו שפתיו דובבות בקבר, וכאילו עודנו בחיים.

עוד פירש על פי זה את המאמר 'דוד מלך ישראל חי וקים' דכיון שאומרים כמעט בכל יום בכל העולם מזמורי תהלים, בכך נחשב שדוד חי וקים.

כתב השל"ה (א, שער הגדול) דהטבע באבן השואבת (מגנט) שאם ישברו ותשים את שתי החתיכות במרחק אלף מיל, ותניח ברזל סמוך לאחד, תנוע גם כן החתיכה הרחוקה, וכן היין בחבית שאם יש שינוי באם שממנה יצא הגפן, גם היין שבתוך החביות ישתנו באותו הזמן אף שרחוקים מהגפן, כן שפתותיו של המת נודדות בעת שאומרים שמועה בשמו.

דף לד עמוד א

בבגדו בה, כיון שפירש טליתו עליה שוב אינו רשאי למוכרה. כתנה הרש"ש (קידושין יח) ונראה לי דמזה יצא המנהג לכסות את הכלה בהינומא, וישר המנהג בקצת מקומות שגם החתן הולך עם הקרואים לכסותה, וטוב היה שהוא בעצמו יכסנה.

דף לה עמוד א

רבי מאיר אומר, אדם החשוד על דבר, אינו יכול להיות לא דיין ולא עד בדבר זה.

דף לו עמוד א

המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש – ת"ח מכוונים 'בעלי תריסין' לפי שתריסים הם המגינים של הלוחמים, ות"ח הם לוחמים ומגינים במלחמתה של התורה. (רש"י) ובערוך (ערך תריס ב) הביא פירוש נוסף שבעלי תריסין הם לוחמים שהיו ממונים מטעם המלך לעזור לנשיאי ישראל ולכפות על הציבור חקיים דבריהם, ור"ג נשיא היה.

דף מד עמוד ב

"לא יהיה בך עקר" (שו"ע או"ח ג, יז) המשהה נקביו, עובר משום 'בל תשקצו', בין בגדולים בין בקטנים, אך בקטנים יש בזה עוד חשש סכנה, וגם עקרות שיהיה עקר אם משהה, ויש בנ"א נכשלים בדבר זה. ואם יבוא לו התעוררות, והוא לומד או עוסק בענייניו, אינו קם במהירות, וחושב עד שיגמור העסק עוד מעט, או עד שיגמור דף הזוהר, או המזמור, וזו שטות גדולה, דהרי זו מצוה הבאה בעבירה, לכך צריך להיזהר מאד, וכתב חסד לאלפים ז"ל בשם המקובלים, דהמקל בזה מונע ממנו טהרת המחשבה, ומי שהוא בעל נפש ורוצה לדבוק בקונו, צריך להיזהר שיהא גופו נקי, בכל שעה, וזה מועיל גם לבריאות הגוף, ונעשה בריה חדשה.

דף מו עמוד א

כי ההוא מקרא דדרדקי אדריה רב אחא דקא פשע בינוקי ואהדריה רבינא דלא אשכח דהוה דיין כוותיה.

בקהילת יצחק (וילד) ביאר לפי זה, למה נסתמו מעינות החכמה של משה רבנו ביום פטירתו, כפי שהביא רש"י (דברים לא, ב) שהרי כפי שאנו רואים כאן, רבינא החזיר את מלמד התינוקות למרות שרב אחא הדיר הדירו, כיון שלא נמצא מלמד כמהו. ואם כן היה מהראוי שהקב"ה יתיר את שבועתו שנשבע שמשה רבנו לא יכנס לארץ ישראל, כיון שאין בנמצא כמשה רבנו, לזה היה בהכרח שיסתמו לו מעינות החכמה כדי שתתקיים השבועה.

דף מח עמוד ב

זאת אומרת שני יוסף בן שמעון שהיו בעיר אחת ולקח אחד מהם שדה מחבירו בעל חוב גובה ממנו. דוגמא זו של יוסף בן שמעון מצינו בהרבה מקומות בש"ס, וראוי לתת טעם, מדוע דוקא בחרו בשם זה, שם שלא היה במציאות כלל וכלל, והיה יותר נאה לבחור ראובן בן יעקב, כפי שמצינו בהרבה מקומות דוגמאות של ראובן ושמעון.

וביאר רבי צדוק הכהן (פרי צדיק, קרח) שכל ישראל נקראים ע"ש יוסף, כיון ששומרים את בריתם, ואולם בשבט שמעון היו עשרים וארבעה אלף איש שמתו על דבר פעור שזה ההיפך ממידת יוסף, והיה מקום לטעות ששבט שמעון אינו נקרא על שמו של יוסף, לפיכך בחרו בכל מקום יוסף בן שמעון כדי לרמז שגם שבט שמעון נקרא על שם יוסף ששומרים את בריתם. (במקום אחר ביאר רבי צדוק הכהן בדרך אחרת, ע"ש תקנת השבין ו)

דף נה עמוד א

למה נקרא שמו 'ירדן' שירד מדן. (עיר ששמה דן, ולא הכוונה לנחלת שבט דן) זכרותא דדמא כבדא – עיקרו של הדם נמצא בכבד. זכרותא דמיה פרת – עיקרם של מימי העולם, היא מנהר פרת, ששם הוא מקור מימות העולם. רבי צדוק הכהן (פרי צדיק, שבת ח) מבאר, דלפיכך נסמכו שני המאמרים הללו, כדי לרמוז שהירדן הוא כנגד הכבד שבנפש. לפי זה ביאר מה שאמרו במסכת נדרים (כב, א) דמי שעובר את הירדן נגמל ממידת הכעס, כי הדם מקורו בכבד, וממנו בא הכעס, ועל כן מי שעובר את הירדן – עובר את הכעס.

דף נה עמוד ב

ולמה נקרא שמה 'פרת' מפני שמימיו פרים ורבים מעצמם.

דף נז עמוד ב

חזירין (חזרת בקרויה חסה, פסחים לט, א) שבמקומנו, מרו גודלם יש להם ששים רבוא קליפות של עלים. כתב המהרש"א הגם כי יש להאמין כל אלו הדברים כפשוטן, מכל מקום ודאי לא נכתבו דברים אלו בתלמוד רק כמשל להורות על דבר אחר, והיינו שיש בישראל שינוי ריבוי דעות כמספר שישים ריבוא שהיו עם ישראל במדבר, ויש בכל דעה לימין ולשמאל שהם לטהרה ולטומאה, ולכן דימה אותם לחזרת שהיא חסא שתחלתה רך וסופה קשה. רמז כי מתחלה דעותם לצד טומאה וסופם לצד טהרה, וזה שאמר כי יש לכלל ישראל שישים ריבוא קליפות הטומאה בתחלה במצרים שהיה שם תולדותם שע"ז נאמר פרו ורבו וישרצו וגו' כשרצים הללו, אבל סופן כשבאו למדבר לצד התורה שהיא צד ימין, כמ"ש מימנו אש דת וגו'.

פעם נפל ארז אחד שבמקמנו, ועברו שש עשרה קרונות על חודו, עוביו העגול שהוא חד, מחמת שהיה רחב כל כך. כתב המהרש"א שדבר זה מוסב על מה שאמרו בנדרים לח, א שפלפול וחידוד של התורה לא ניתן רק למשה, והוא בעין טוב נתן לישראל ולתלמידיו גם פלפול התורה. ומחמת כן לא יבא שום תלמיד לעומק ושורש ענין בלי רב המלמדו כמו משה ליהושע ויהושע לזקנים. ועל זה אמר כאן, שכשמת משה שהוא הארז האחד שנפל אז, עברו מכחו הגדול מדור לדור עד ט"ז קרונות שהוא משל לט"ז דורות שמקבלים זה מזה על חידושו ופלפולו שניתן כבר למשה.

דף נח עמוד א

וכמה זמן קודם הרגל נקרא 'פרס'? אין פרס פחות מחמישה עשר יום. מהיכן משמע מהילת 'פרס' שזהו חמישה עשר יום? פרוס היינו חצי, חצי מהזמן שלומדים הלכות פסח. בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה.

1. היינו ר"ע, והא דגרסינן בכוליה הש"ס רבי יהושע בן קרחה, היינו בן של ר"ע כדגרסינן התם (שבועות ו.) אמר לו ר' יהושע בנו של ר"ע אלמא דבן עזאי היה חכן גדול והיה יודע להבחין איזה טעם יפה וה"נ הוה מצי למיקם אטעמייהו הי מסתבר שפיר, אלא מפי השמעה אמרוה, מפי חגי זכריה ומלאכי. (רש"י)
 2. קרח – רבי אלעזר בן עזריה שהיה קרח (רבינו ניסים תו"ס ד"ה חוץ מן)
 3. קרח – שם של אדם (ר"ת תו"ס ד"ה חוץ מן)
- הבאר שבע (סוטה מה, א כתב שדימה אותם לקליפת השום, שלא היה כמותו בחריפות, ובזה הם דומים לפניו כאילו היה חריף כמו השום, והם כמו הקליפה. (וכן העתיק השל"ה שבועות נר מצוה ל, ד ד"ה והנה יש כת) בבן יהודע מפרש, דידוע דחכמי ישראל היו מתרעמים על בן עזאי שלא נשא אישה להרבות זרע בישראל, וידוע שהשום מרבה הזרע אבל לא קליפתו, ולזה אמר, כל חכמי ישראל דומים עלי לא אמר דומים בעיני, אלא אמר דומים עלי, כלומר דומין בדעתם לומר עלי שאני דומה לקליפת השום, דכמו שקליפת השום אינו מרבה הזרע כי אם השום מרבה הזרע, כן אני דומה לקליפתו שאין אני מרבה זרע בישראל שלא נשאתי אשה כדי שאביא בנים וירבה זרע ישראל, והם טועין בדבר זה שבאמת אני מרבה זרע בישראל, שאני מוליד נשמות על ידי הלימוד שלי, שהם אין יכולים לעשות כמותי בדבר זה, חוץ מן הקרח הזה הוא רבי עקיבא שהוא יודע ומבין בדבר זה, שגם הוא עוסק כמוני ומוליד כמוני, יודע הוא שאין אני כקליפת השום אלא כמו השום שמרבה הזרע כן אני מוליד נשמות הרבה ומרבה זרע ישראל.

דף ס עמוד א

זכתה אימיה דרב הונא בר סחורה שיש לה בו חכם כמותו שעלה בידו לתרץ לרבא רבו את שיטתו, על פי דבריה רבא עצמו, בשבת שדורשים בה הלכות הרגל, שיש שם קהל רב, ועל ידי זה התפרסם רב הונא בר סחורה.

הדרך עלך מסכת בכורות

רוב הדברים נלקחו מתוך ש"ס לובלין מהדורת ושננתם ופורטל הדף היומי